

HINTHAMERSTRAAT 207

Elle en Jan-Theo Werners

HINTHAMERSTRAAT 207

NOOIT VERGETEN

© 2022 **Elle Brenninkmeijer-Werners**

December 2022 - www.mijnbestseller.nl

Foto's en documenten uit het familiearchief

Foto's uit de bibliotheek met creatieve inhoud

Van Microsoft 365

Gedichten en opmaak: Elle

ISBN 978 940 368 340 9

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Inhoud

VERSLAG - 10

VERANTWOORDING - 29

ELF MEI 1944 - 35

OPERATIE ALAN - 49

TENSLOTTE - 51

BRONNEN - 71

EPILOOG - 87

VOORWOORD

Als fanatiek amateurfilmer legde mijn vader unieke beelden vast. Maar ook maakte hij notities met potlood in een blocnootje. Ik bewonder de dapperheid en de creativiteit van mijn toen nog jonge ouders. Mijn vader was jarig op 28 oktober, dus daags na de bevrijding van DEN BOSCH vierde hij zijn 39^e verjaardag! Mijn ouders trouwden op 16 oktober 1940. Ze kregen tijdens de bezetting twee kinderen. Op 11-11-1944 kwam er ook nog een derde 'bevrijdingskindje' bij: (overleden in 2008). Na de oorlog: mijn bijzondere broer (1947) en hekkensluiter 'Kruimeltje' (1948). Op de foto's en filmpjes zie je twee kleine meisjes in militaire kleding. Bij de bevrijder op schoot en op een echte jeep. (Mijn zus Tony en ik). De Canadees Jack Hazelwood was een van onze bevrijders. Afkomstig uit Brandon, Manitoba - Canada. In mijn beleving was hij de 'superheld'. Ik leerde Engelse woordjes: 'Jack, chocolate!' riep ik dan en tikte driftig op zijn borstzak. Naar aanleiding van deze anekdote wil ik nog wat delen: - In 2008 op 26 April stond het volgende stuk in de Telegraaf: 'Op onze oproep vorig jaar april - geplaatst bij een interview met een Spitfirevlieger - reageerden lezers van De Telegraaf massaal.' Ooggetuigen van de Tweede wereldoorlog. Bijzondere ooggetuigenissen van Nederlanders die de oorlog hebben meegemaakt. (Met een cd van het laatste interview met Soldaat Van Oranje.) Door Charles Sanders. Uitgeverij House of Knowledge. Mijn bijdrage aan dit boek: de pagina's 48 en 49.

Na enig zoeken en navragen kwam ik dankzij mijn jongste zus het documentje op het spoor. Vervolgens kreeg ik de kopietjes, die mijn oudste zus voor mij verzorgde. Keurig gedrukt, maar bijna onleesbaar. Ik was razend nieuwsgierig naar de inhoud. Ze deed er een briefje bij: 'Papa heeft het op twee notitieblokjes geschreven, en heeft dat later (t/m blz. 20) in een schriftje overgeschreven. Eén gedeelte zat nog met een nietje vast, andere velletjes zijn los. Ik ga ze sorteren na kopiëring...' Met potlood geschreven op - deels gelinieerd - deels ruitjespapier -. Veel teksten waren doorgestreept. Enkele losse blaadjes maakten het lastig om de volgorde te bepalen; en bijna nergens gedateerd! Een MONSTERKLUS.

In tegenstelling tot het nauwgezet bijgehouden dagboek van een stadgenoot. Zo kwam ik toevallig het boekje tegen van de Bosschenaar Jos Verstraeten. Geschreven in exact dezelfde periode: 'STORM OVER DEN BOSCH'. (Dagboek over de Eindstrijd van de Bevrijding van 's-Hertogenbosch. Eigen beheer, 1944.) Jos Verstraeten woonde aan de Citadellaan en hield vanaf 9 september 1944 nauwkeurig zijn dagboek bij.

Ik realiseerde me plotseling dat op 9 september deze twee Bosschenaren op hetzelfde moment een bloknoot gepakt moeten hebben en een pen of potlood. Met het voornemen om vanaf dat moment alles op te schrijven. Zonder elkaar te kennen! Daar zijn ze mee doorgedaan tot en met vrijdag 27 oktober! Dus ook op hetzelfde moment gestopt! De verhalen lopen volledig synchroon.

Jos Verstraeten begint met : 'Een striemende najaarsregen jaagt over het oude marktplein van Brabants hoofdstad dat op deze Zaterdag een troosteloos beeld biedt.' Op precies dezelfde dag begint het verslag van mijn vader. Dat kan ik afleiden uit het vervolg van het verhaal.

Na het verloop van de middag beschreven te hebben gaat hij op blz. 4 verder met: 'Kort voor acht uur, dat is het tijdstip, waarop de burgers van de straat moeten, worden bekendmakingen angeplakt: 'Morgen om 7 uur moeten alle mannen van 18 tot 45 jaar zich melden op het Stationsplein. Schoppen en houwelen dienen meegebracht te worden'. Mijn vader schrijft in zijn verslag over dezelfde maatregel: 'met schop en pikhouweel...'

Jos: 'Op de hoeken van de straten groept de bevolking bijeen en bespreekt deze nieuwe terreurmaatregel. Al spoedig weet men, waar het om gaat: stellingen maken achter de Maas, waarschijnlijk in Zaltbommel. Met een extra-trein zullen de mannen erheen gebracht worden'.

Op blz. 5 gaat hij verder met: Zondag 19 september. 'Prachtige wolkenformaties drijven statig over het wijde Brabantse land. Maar vóór het station verzamelt zich tegen zeven uur in de morgen een opgewonden menigte. Een paar honderd man tussen de 18 en 45 jaar heeft zich gemeld op de oproep, welke gisteravond laat bekendgemaakt is. De rest van de mannelijke bevolking van Den Bosch heeft zich 'gedrukt'.

Mijn vader schrijft: 'Niemand ging! En verderop: ,de Duitsers houden niet van halve maatregelen en ze zien er geen been in om, (wanneer ze te weinig mannen geronseld hebben), de rest gewoon van straat op te pikken'.

Even verderop: 'Een vooraanstaand persoon is gedood en er zullen zes Nederlanders gefusilleerd worden. Volgens mededelingen uit goede bron moeten het er veel meer geweest zijn.'

Ook op Dinsdag 24 oktober beschrijft Jos de gebeurtenissen . Verslag van Jos: 'Vannacht is het wel de ergste nacht geweest, die ik ooit meegemaakt heb. Ik geloof niet dat het erger kan. Om half één vannacht is het begonnen en het heeft geduurd tot half één 's middags. Twaalf uur aan één stuk heeft het gedaverd. Twaalf uur aan één stuk hebben de granaten gehuld en gegierd. Twaalf uur aan één stuk heeft Den Bosch in doodsangst geleefd.' (blz. 26)

Op diezelfde dag schrijft hij: 'Nog steeds ligt aan het einde van de straat de zware ijzeren hefbrug onbeschadigd over de Zuid-Willemsvaart. Maar ik weet, dat ze geladen is met een paar honderd KG springstof. En ik weet wel haast zeker, dat in de nabijheid van de brug een Duitser klaar staat met een pantservuist... Stil is het nu, wonderlijk stil. Een paar regels verderop: Een ratelend geluid komt nader en nader. Het dreunt en trilt meer en meer: tanks! Hij heeft getroffen, helaas. Het hagelt stenen, dakpannen en glas: de brug is gesprongen!' (blz.28)

Op woensdag 25 oktober schrijft Jos: 'Vannacht hebben de geallieerden een noodbrug geslagen over de Zuid-Willemsvaart en ik zie de tanks aan de overzijde van het kanaal de binnenstad binnendringen.' En op blz. 30 : 'In de middag laait een nieuwe grote brand op. Met weemoed denk ik aan het

prachtige stationsgebouw. Heel de nacht duurt de brand voort en verlicht de hemel boven de stad *felrood* ' Mijn vader schrijft: 'Het prachtige station in brand gestoken door jachtbommenwerpers. 's Avonds was de stad in de richting van 't station één vlammenzee. De lucht was *helrood* gekleurd.

Ik kreeg steeds meer bewondering en respect voor mijn ouders en hun generatie.- Ze hadden lef.- Ze volgden hun hart en bleven hopen op een betere toekomst. Ze namen het leven zoals dat kwam. Wat me het meest opviel in het verslag van mijn vader was zijn houding ten opzichte van de mensen om hem heen. Het lijden. Enerzijds verbijstering.- Mijn vader schrijft in zijn verslag:- 'dit is nu óorlog, zoals ik het las in de boekjes van mijn jongensjaren' -. En anderzijds zei hij altijd: 'In een oorlog heb je alleen maar verliezers...! De instelling: 'Ik ben goed - jij bent slecht' – is wel de meest begrijpelijke, maar niet de beste. Daarvan ben ik overtuigd. De wereld was voor de meeste mensen vooral in oorlogstijd zwart-wit ingedeeld. Ondanks de gruwelijke gebeurtenissen is dat natuurlijk simpel en sterk vertekend gedacht. Ook al zat de wereld vreselijk chaotisch in elkaar.

Wat mij ontroert in het verslag van mijn vader is zijn genuanceerde houding ten opzichte van de slachtoffers. Inmiddels behoor ik tot de senioren van nu. Senioren die groot zijn geworden in een tijd dat praten over grensoverschrijdende gebeurtenissen niet gewoon was. De oorlog was in letterlijke en figuurlijke zin een zéér grensoverschrijdende gebeurtenis.

Onze manier om ermee om te gaan was: flink studeren en hard werken; geen emoties. Heel erg je best doen om moeilijke herinneringen niet onder ogen te zien. De vuile was vooral niet buiten hangen. Ikzelf heb niet zoveel concrete herinneringen aan de oorlog, daarvoor was ik nog te klein. Wel aan de tijd daarna, en aan de sfeer die er hing. We baden elke avond voor het slapen samen met onze ouders: 'Nooit meer oorlog, Lieve Heer'. Eten was ook heel beladen. Je bordje leeg eten, desnoods onder dwang. En vooral altijd dankbaar zijn dat er sowieso wat te eten was!

Uit nieuwsgierigheid ben ik zoek gegaan naar literatuur over die angstige jaren. Ik wist dat mijn moeder een 'verboden' kast had in de kamer boven de poort met het gouden plafond. Daar mochten wij niet komen. Een boekenkastje met rechts en links glas-in-lood-deurtjes. Die waren afgesloten. Toen ik wist waar het sleuteltje verstopt lag ben ik stiekem op zoek gegaan. Ik denk dat ik toen een jaar of 12 was. Wat mij nu nog bijgebleven is, was het onthutsende boek over een zekere Daniela, een Joods meisje. Hierin werden experimenten beschreven die op jonge vrouwen werden uitgevoerd. Verder vond ik veel illegaal gedrukte boekjes en blaadjes, pamfletten enz. Mijn moeder heeft altijd alles met argusogen bewaakt. De doos met 'oorlogsspullen' is nog in het bezit van onze familie. Hieronder nog een citaat van Jos Verstraeten. Op bl. 30 schrijft hij : 'Tanks en auto's rollen gestaag over de noodbrug de stad in, die nu geheel in

geallieerde handen is.' De noodbrug lag op een steenworp van ons huis. Het is in mijn beleving alsof er een legpuzzel wordt voltooid.

Naast allerlei –beknopte- verslagen gelezen te hebben trof mij het volgende stukje: het is een uitgeknipt bericht uit een plaatselijke krant van 26 oktober 1944: 'Westwaarts, in de grensstreek, onder Zundert en Achtmaal, krijgen de Amerikaanse *Timberwolves* hun vuurdoop. Hun opmars start hier. De militairen van de 104^e infanteriedivisie komen daar meteen midden in de gevechten terecht. De *Timberwolves* zijn mannen van 18 of 19 jaar oud. Ze komen recht van de middelbare school.

Jan-Theo Werners , 9 September – 28 Oktober 1944

HIER VOLGT HET VERSLAG!

Een landverrader - genaamd de Kin - werd op klaarlichte dag 's middags om drie uur in de Kerkstraat, (terwijl hij met zijn vrouw aan 't winkelen was), door twee onbekenden neergeschoten. De Bosschenaren feliciteerden elkaar met het overlijden van deze persoon en zeiden: 'hij is niet dood, hij is kapot.' 's Avonds kwam de reactie van Duitse zijde: fietsen werden gevorderd, er kwamen aanplakbiljetten op de panden: 'Een vooraanstaand persoon is gedood en er zullen zes Nederlanders gefusilleerd worden.' Volgens mededelingen uit goede bron moeten het er veel meer geweest zijn. Alle burgers om acht uur binnen, en dat begon al in de zomermaanden van 1944. Vervolgens kwam het bevel dat alle mannen om 7 uur 's morgens op Zondag bij het station aanwezig moesten zijn met schop en pikhouweel.

Niemand ging... Ik zei tegen een van mijn twee knechts: 'zet de bel maar af, de voordeur op slot, het achterraam dicht, en blijf maar fijn in bed liggen. Onder het genot van een sigaar, boek, en niet te vergeten de onafscheidelijke radio in miniatuurvorm. De andere knecht was ondergedoken. Dat weet de kantoorjuffrouw wel. Zij warmt zich nu bij de kachel. Volgens haar verhaal was er ontzettend gevochten, heel veel vernield en het vee liep dolende rond. Ze bracht aardappelen mee en vlees van gedood vee, wat heel goed van pas kwam.

Zo direct gaan we weer aan 't werk om te zorgen dat we een goede slaapgelegenheid krijgen en menig meubelstuk moet versjouwd worden. Maar vele handen maken licht werk. Ik bewonder de familie Pijnenburg die ondanks